

NARATIVI O MUZICI U SAVREMENOJ GRADSKOJ KULTURI STANOVNIŠTVA SARAJEVA I MOSTARA

Bogdan Dražeta

Abstrakt: U ovom radu biće prikazani pojedini narativi o muzici u savremenoj gradskoj kulturi stanovništva Sarajeva i Mostara. Građa je prikupljena u toku terenskog istraživanja u periodu od oktobra 2017. do januara 2018. uz nekoliko kraćih boravaka u periodu od marta do oktobra 2018. godine. Rad će pružiti određeni istraživački doprinos na polju proučavanja muzike iz ugla drugih disciplina, pre svega etnologije i antropologije. Time se podstiče saradnja između nauka zainteresovanih za muziku, što može doneti drugačije perspektive i rezultate u kontekstu savremenih proučavanja ove teme, te “boljeg” razumevanja naše kulturne i društvene stvarnosti.

Ključne reči: narativi; muzika; Sarajevo; Mostar; Bosna i Hercegovina.

Narativ, savremeno, gradska kultura, muzika

Kada je u pitanju naslov ovog rada, on se povezuje sa određenim brojem pojmova koji zahtevaju bliže određenje, radi uokviravanja predmeta proučavanja i njegovog jasnijeg sagledavanja. S druge strane, nijedna od tih definicija nije “konačna”, jer se svaka od njih može menjati i ponovo oblikovati u zavisnosti od pojedinačnog istraživačkog konteksta. Prvi pojam odnosno narativ jeste “predstavljanje jednog ili više događaja (...) jednog ili više stvarnih ili izmišljenih događaja

preko jednog ili više naratora (čije je prisustvo u manjoj ili većoj meri vidljivo), upućeno narateru ili grupi naratera” (Abot, 2009, 361). To je, dakle, reprezentacija priče (eng. *re-presentation*, posredno predstavljanje događaja ili niza događaja). Ukratko rečeno, narativ je svaka priča sa značenjem, dok su u ovom slučaju narativi o muzici sve priče koje ljudi pričaju o praksama i događajima vezanim za muziku bilo kog žanra, koje za njih imaju određeno značenje. Na širem nivou, ta kazivanja imaju određenu simboliku u okviru savremene gradske kulture stanovništva Sarajeva i Mostara.

Vraćajući se na taj pojam, najpre ćemo poći od toga šta označava termin savremeno. Ukoliko pođemo od nekadašnje distinkcije ruralno-urbano, koja je bila prisutna u etnologiji i antropologiji (i ostalim disciplinama) još od njenih/njihovih začetaka, videćemo da se ovaj pojam javlja kao nešto vezano za urbane predele. Danas znamo da i u ruralnim sredinama možemo izučavati savremenu kulturu, iako mnogi istraživači smatraju da je u pitanju neizmenjen sistem vrednosti. Gradska kultura je koncept povezan sa samim pojmom grada, urbanog prostora, urbanog načina života. Robert Ezra Park (1864–1944), jedan od predstavnika Chicago School, grupe urbanih sociologa koja je proučavala urbane celine početkom 20. veka u USA, imao je uverenje da grad nije samo zbir ljudi i infrastrukture, već “pre stanje duha, zbir običaja i tradicija, utvrđenih stavova i osećanja” (Park, 1967, prema Vujović i Petrović, 2005, 78). Drugi predstavnik ove intelektualne tradicije, Louis Wirth (1897–1952), govorio je da grad kontroliše sistemске procese jer su u njemu sadržani važni centri kontrole (administrativni, politički, finansijski), te da je urbanizam ne samo proces koji privlači ljude da žive u gradu, već način života ljudi pod uticajem grada, bez obzira žive li u njemu ili ne. Urbanizacija tako “označava razvoj tih činilaca” (Wirth, 1963, prema Vujović i Petrović, 2005, 113). Neki autori navode da tokom ispitivanja kulture stanovanja u gradu mogu postojati veće poteškoće da se odredi upravo ta kovanica, za razliku od kulture stanovanja na selu, gde je prisutan tradicionalni način stanovanja, na koji sve više utiče ovaj gradski (Ђаповић, 1995, 159–160).

Tako dolazimo i do značenja pojma gradske kulture ili kulture grada. Ovaj koncept povezan je sa pojmom grada i načinom

života vezanim za jednu takvu sredinu. Za potrebe ovog rada ćemo gradsku kulturu definisati kao sistem vrednosti, stavova i ponašanja stanovnika jedne urbane celine i njoj pripadajućih manjih ruralnih celina, ekonomski, administrativno i društveno povezanih sa urbanim jezgrom i onim što se u formalno-pravnom i simboličkom okviru određuje kao taj grad. U savremenoj gradskoj kulturi stanovništva Sarajeva i Mostara ovaj sistem vrednosti, stavova i ponašanja, definira se na osnovu iskustva življenja ljudi na određenim lokacijama. Ovde nije suština u nabranju elemenata kulture koji ulaze u ovaj set vrednosti, već upravo naglašavanje da trenutno iskustvo življenja kod stanovništva navedenih gradova predstavlja ključni faktor u njihovom razumevanju sopstvenog sociokulturnog okruženja i različitih procesa.

Ključni pojam ovog rada jeste muzika. Taj pojam se u etnologiji i antropologiji posmatra kao kulturni fenomen i važan element svakodnevnog života, o čemu je opširnije pisano na drugom mestu (Ristivojević, 2012b, 471-486). Pošto se muzika uopšteno i pojedinačno posmatra kao kulturna pojava iz ugla navedene discipline, to upućuje da između te pojave i čoveka/kulture postoji međusobna veza. Rezultat ovih interakcija je (pre) oblikovanje raznih nivoa identiteta (pojedinačnog, lokalnog, regionalnog itd.) i predstava koje ljudi imaju jedni o drugima. To zapravo znači da u svakodnevnom životu muzika ima dvostruko značenje. Ona predstavlja ne samo kulturni proizvod, zvučni prostor ispunjen značenjima, već i “zvučni prostor koji utiče na formiranje različitih identitetskih nivoa” (Ristivojević, 2013a, 442). Tako se recimo grade predstave o nekoj osobi samo zato što sluša određenu vrstu muzike, što je u stvari proces povezivanja određene ličnosti sa nekim već postojećim sistemom vrednosti, pripisanom određenom muzičkom žanru, grupi, izvođaču. Dakle, kada se govori o muzici, govori se zapravo o simbolici koja se njoj pridaje, što negde može i da uputi na različita poimanja muzike u različitim kulturama, tj. sistemima vrednosti, stavovima i ponašanjima (Ristivojević, 2013a, 441-444). Zato će izloženi primeri biti tretirani kao deo jednog takvog sistema, čija je navedena definicija radna, a ne konačna.

Treba napomenuti i da pojam “savremeno” ukazuje na trenutno zabeležene stavove stanovništva navedenih gradova, jer je

istraživanje vezano za, uslovno rečeno, “savremeni period” (2017–2018). S tim u vezi je i svakodnevni život, koji je kao pojam dugo zanemarivan u nauci. Međutim, redefinisane takvih kategorija, kao i nekih drugih naučnih pravaca, dovelo je ovu sintagmu u žižu interesovanja, jer su sada intelektualci ti koji ga stvaraju a ne akteri koji ga proživljavaju (Spasić, 2004, 9-10). Nepostojanje “jedine prave definicije” i različitost svakodnevnog života, evidentni su kada se počne baratati ovom temom, ali većini autora koji su pisali o tom pojmu zajedničko je “shvatanje po kojem je on sinonim za pojave u sferi privatnosti, dokolice, reprodukcije ili raspodele” (Павловић, 2016, 78). U pitanju su pojave i procesi koji se ponavljaju i imaju svoju redovnost. Navedeni pojmovni aparat vezan je za ovo istraživanje, ali nije opštevažeći, što smatram da je bitno spomenuti i osvestiti prilikom uobličavanja sakupljene građe.

Metodologija istraživanja

Metodološki okvir rada bio je vezan za sprovođenje istraživanja u urbanom kontekstu, što je takođe jedno od legitimnih polja proučavanja etnologije i antropologije, od svojih začetaaka usmerene uglavnom na ruralnu sredinu i opis njene kulturne raznovrsnosti. Sa tematskom i metodološkom reformom discipline, predmeti proučavanja su postali gradski predeli i savremena tematika uopšte (Ковачевић, 2015, 19-21). Tako i ovo istraživanje, zasnivajući se na proučavanju “svakodnevne kulture”, jeste ono što čini da etnologija i antropologija ostaje “aktuelna i korisna za društvo”, tačnije sa “onim što se dešava neposredno oko nas” (Иванова, 2010, 9). Građa za ovaj rad sakupljena je tokom obavljanja terenskog istraživanja u periodu od oktobra 2017. do januara 2018. godine, uz nekoliko kraćih boravaka u periodu od marta do oktobra 2018. godine. Lokacije na kojima je istraživanje obavljano su područje gradova Sarajeva, Istočnog Sarajeva i Mostara. Na prostoru ovih urbanih celina živio sam na mnogim mestima sa ljudima različitog kulturnog, društvenog, ekonomskog i svakog drugog zaleđa, vodeći sa njima neformalne razgovore. Obično bi se ti razgovori obavljali u njihovim kućama i domovima, na ulici, u kafićima, restoranima, tržnim centrima, kulturnim ustanovama, tokom vožnje automobilom ili gradskim prevozom, ali i tokom

njihovog obavljanja posla. Svi razgovori rađeni su bez upitnika, te u skladu sa prilikama u kojima sam se kao istraživač nalazio, zajedno sa mojim ispitanicima. Ovaj metod pokazao se kao plodotvoran u više navrata, upravo zbog toga što su ljudi iskazivali svoje stavove mnogo otvorenije. To se naziva neformalni intervju, koji se može odvijati sa nepoznatim osobama, prijateljima i poznanicima, kao sastavni ili dodatni deo opservacije ili pak formalnog intervjuja. Ovaj metod odnosi se na sve razgovore “koji su rezultat spontano nastale razmene informacija, odnosno do kojih je došlo neplanirano, u specifičnim situacijama koje su otvorile mogućnost istraživaču da dođe do korisnih podataka” (Вучинић-Нешковић, 2013, 169).

Pored ovog načina prikupljanja podataka, vršena je i opservacija. Ovaj metod se definiše kao “istraživački postupak koji podrazumeva aktivnost (ili praksu) beleženja činjenica i događaja, same činjenice koje su tom prilikom opažene i zabeležene, kao i komentare zasnovane na onome što je opaženo” (Вучинић-Нешковић, 2013, 113). Putem opservacije može se proučavati svakodnevni život. Postoji fokusirana i nefokusirana opservacija, dakle posmatranje jednog opsega sa tačno određenim pojavama i procesima kod prvog, odnosno kod drugog tipa “opažanje širokog opsega, dakle svega onoga što oko istraživača može da obuhvati u centru i na periferiji događanja” (Вучинић-Нешковић, 2013, 121). U ovom istraživanju nije uvek bilo razlučeno koji tip opservacije se koristi. Bez obzira na to, ovaj metod je na opštem nivou pomogao prilikom odlaska na konkretna mesta u javnom gradskom prostoru, na kojima je istražena detaljnija upotreba muzike, o kojoj su stanovnici govorili sa mnom. Metod posmatranja sa učestvovanjem predstavlja praktično opservaciju u kojoj istraživač odlučuje u kojoj će meri sudelovati u životu proučavane zajednice. U mom slučaju, živeći sa ljudima sa kojima sam istovremeno razgovarao o ovim i drugim temama, primenio sam opservaciju sa punim učestvovanjem, što znači da istraživač preuzima skoro u potpunosti uloge koje imaju i ispitanici. Ipak, upravo po tome što su gotovo svi znali da sam neko ko ih istražuje, tj. da sam “na zadatku”, bila je na snazi opservacija sa delimičnim učestvovanjem (Вучинић-Нешковић, 2013, 123-127). U etnologiji i antropologiji je posmatranje sa učestvovanjem poželjno koristiti putem kraćih terenskih bora-

vaka, uz već pomenuto vođenje razgovora i posmatranje, kao i uključivanje u život lokalne zajednice (Златановић, 2010, 130). Navedeni metodi omogućili su sticanje materijala o kojima će biti reč u narednom odeljku teksta.

Etnografija narativa o muzici u Sarajevu i Mostaru

Predstavljanje etnografskih primera tj. građe sakupljene u toku terenskog istraživanja, tiču se narativa o muzici među stanovnicima Sarajeva i Mostara. To su, dakle, priče ljudi o praksama i događajima vezanim za muziku bilo koga žanra, koje za njih imaju određeno značenje. Na širem nivou, ta kazivanja imaju određenu simboliku u okviru savremene gradske kulture stanovništva Sarajeva i Mostara. Ovaj pojam je već definisan kao sistem vrednosti, stavova i ponašanja, nastao na osnovu trenutnog iskustva življenja ljudi na određenim lokacijama, ključnog faktora u njihovom razumevanju sopstvenog sociokulturnog okruženja i različitih procesa. Isto tako, navedeno je i da muzika predstavlja kulturni fenomen, posmatrano iz ugla etnologije i antropologije, što upućuje dalje na njen dvostruki značaj u svakodnevnom životu. Ona nije samo zvučni prostor ispunjen značenjima, tj. kulturni proizvod, već i zvučni prostor značajan u oblikovanju različitih nivoa identiteta (Ristivojević, 2013a, 442). Dakle, ljudi sa kojima sam vodio razgovore imali su određene stavove o svom svakodnevnom životu i drugim zajednicama, upravo pričajući o muzici. Time su i ovoj pojavi pridavali određenu simboliku, iskazujući različite stavove na nivou pojedinca, društvene grupe ili kulture. Naravno, proces može biti i suprotan, jer je uticaj šireg sistema vrednosti, stavova i ponašanja (kultura), mehanizam koji kod pojedinaca stvara osećaj zajedništva. U tako postavljenom procesu, narativi o muzici pojavljuju se kao sastavni deo onog korpusa sa kojim se stanovnici Sarajeva i Mostara identifikuju na lokalnom, regionalnom ili etničkom nivou, dakle njihovog kulturnog identiteta.

Isto tako, muzika povezuje ljude različitih zaleđa, i to kulturnog, društvenog, ekonomskog, ali i etničkog i verskog. Prvi

primer vezuje se za Istočno Sarajevo, u kome se dugo nalazio noćni klub *Bahus*, gde su pripadnici svih etničkih grupa slušali uglavnom *turbo-folk* muziku. Još u prvim neformalnim razgovorima koje sam vodio, ljudi su isticali da je ova lokacija izuzetno popularna za omladinu iz Sarajeva zbog toga što je piće jeftinije, parking se ne naplaćuje i uvek nastupaju “odlični” muzičari. Ljude okuplja, kako navodi jedan ispitanik “dobar provod”, pa se tako nađe “gomila sretnih ljudi koji se samo vesele i vole narodnjake” (Dražeta, 2017a). Dok za jedne korisnike ovaj klub ima značaj u procesu (re)definisanja gradskog identiteta Istočnog Sarajeva, dakle za pripadnike srpske nacionalnosti, dotle za stanovnike Sarajeva, pretežno pripadnike bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, ovaj klub jeste mesto sa dobrom atmosferom boravka, gde se ekonomski “isplati otići”. U kontekstu građenja lokalnog identiteta, muzika svakako ima svoj uticaj, jer se pomoću nje stvaraju predstave o tom mestu, koje se dalje upotrebljavaju tokom svakodnevnih muzičkih praksi, društvenih interakcija i drugih aktivnosti. Pošto se ljudsko iskustvo izražava kroz muziku, ona postaje “proizvod”, kasnije protkan značenjima svojih korisnika, te tako jedan grad može biti prepoznat kao takav zbog određene muzike, muzičkog događaja ili kakvog drugog muzičkog oblika (Ristivojević, 2012a, 214). Slušanje *turbo-folk* muzike u navedenom noćnom klubu dovodi do identifikacije pojedinih ljudi sa određenom lokacijom putem muzike, čineći prepoznatljivost tog mesta (Ristivojević, 2011, 932). Tokom razgovora u vezi sa ovim mestom veliki broj stanovnika Istočnog Sarajeva naveo je da ono jeste nešto što je predstavljalo u jednom određenom trenutku, sviđalo se to tada njima ili ne, svojevrsni “brend” njihovog grada, dok to isto smatra velika većina stanovnika Sarajeva, govoreći o delu grada, a ne odvojenoj urbanoj celini.

Sledeći (drugi) primer ilustrativno opisuje povezivanje ljudi različitih etničkih i verskih zaleđa, a nalazimo ga u Mostaru. Postojanje Muzičkog centra Pavarotti i Mostar Rock School usmereno je na građenje pozitivne slike o samom gradu, uz polaznike koji dolaze iz redova celokupnog mostarskog stanovništva. Moj sagovornik navodi kako u prvonavednoj ustanovi muzika predstavlja rešenje za spajanje ljudi, bez obzira na njihov “vjerski i etnički predznak”. Uloga centra je uklanjanje barijera i razbijanje stereotipa “o onima koje u porodici ili školi

etiketiramo kao druge ili drugačije” (Dražeta, 2017b). Nije lako obavljati ovakvu delatnost, smatra ispitanik, dodajući da je cilj svega “ponuditi alternativu postojećim podjelama i kroz muziku, kao univerzalni jezik, razvijati empatiju i ljubav za tog Drugog” (Dražeta, 2017b). Dakle, ishod jeste da se stvori takva okolina gde niko neće biti gledan “čudno” zbog toga kako se zove, možda čak i da se prvobitne podele, nastale u porodici i školi, na neki način “suzbiju” ili preusmere ka stvaranju muzike. Upravo je na ovome naglasak stavio naš sledeći sagovornik, jedan od čelnika Mostar Rock School, inače dela Pavarotti centra. Njemu je važno to da se deca “trebaju odvojiti od poganih uticaja *turbo-folka*, a zatim da bi se družili međusobno jedni sa drugima” (Dražeta, 2017c). Ipak, neki od polaznika su mu se požalili da ne smeju reći roditeljima sa kim se druže jer bi im onda zabranili da idu na muzičke sekcije. Zbog toga naš ispitanik i smatra da muzika treba da spaja ljude kroz organizovanje koncerata, izučavanje i vežbanje različitih vrsta *rocka*, čime bi se pokazala sva besmislenost podela. On svojim primerom radi na tome, dok lokalni političari razjedinjavaju ljude u gradu. Isto tako, to čine i političari iz inostranstva koji su “podgrijavali loše odnose, praveći se da rade na tome da svi počnu ponovo živjeti zajedno” (Дражета и Гыја, 2018, 917). Ovde se takođe uviđa da muzika i identitet neodvojivo nastupaju na sceni, tj. da muzika aktivno učestvuje u poistovećivanju ljudi sa njihovim gradom. Osećaj da svi žive na istom mestu, bez obzira na etničko i versko zaleđe, prisutan je u narativu o praksama povezanim sa *rock and roll* muzikom. Njena globalna simbolika (bunt, zajedništvo, urbanost) omogućava ne samo građenje individualnog već i lokalnog identiteta (Ristivojević, 2013b, 129-131).

Primeri vezani za to kako muzika oblikuje razmišljanja o svakodnevnom životu, vezani su za njen udeo u dnevnim rutinama različitih ljudi. *Zvezde Granda*, popularni TV šou, danas predstavlja mesto gde se okupljaju ljudi svih etničkih grupa. Narativi mojih ispitanika u Sarajevu i Mostaru govorili su da u njihovom svakodnevnom životu nedostaje takva vrsta “normalnosti”, gde se ljudi “samo vesele i ne misle na brige i probleme” (Dražeta, 2018a). Tokom aktivnosti kao što su ispijanje kafe, vožnja gradskim prevozom, čekanje u redu u pošti, kupovina u prodavnici ili pak provođenje slobodnog vremena

na nekom javnom mestu, svuda se provlači nit razgovora o trenutnoj političkoj situaciji. Međutim, radost nastupa kada tu temu u njihovim ritualnim radnjama zamene razgovori o takmičenju mladih ljudi u pevanju, tome ko je kada pobedio i zbog čega, ko je za koga glasao putem SMS poruka. Jedan sagovornik je takođe istakao kako njegovi roditelji, rođeni odmah posle Drugog svetskog rata, vole da prate ovu emisiju na televiziji jer ih “podsjeća na Jugu” (Dražeta, 2018b). Oblikovanje stavova o rutini koju sagovornici (stanovnici Sarajeva i Mostara) prolaze na svakodnevnom nivou, postiže se pomoću muzike i njenog simboličkog značaja za sistem vrednosti, stavova i ponašanja. Iskustvo tih ljudi temelji se na “nedeljivosti” *turbo-folk* muzike, tj. posmatranju iste kao zajedničkog kulturnog nasleđa svih naroda sa prostora zemalja SFR Jugoslavije, što se izražava i putem nostalgичnih narativa. Iako smo videli da pojedini ispitanici smatraju kako ovaj žanr “pogani” ljude, drugi deo sagovornika je potpuno suprotnog mišljenja, smatrajući da će on vratiti “normalne” odnose među narod, onakve kakvi su bili pre rata 1992–1995. godine. Muzički pravac *turbo-folk* nastaje prilikom prelaska narodne muzike iz ruralnih u urbana mesta. Počevši od osamdesetih godina prošlog veka, *turbo-folk* (ili *tehno-folk*) jeste sinonim za muziku koju krase “izazov”, “brzina” i “neustrašivost”, ali je ona istovremeno “narodna” i “populistička”. Dok je pridev “turbo” zapravo “pokazatelj evropskog identiteta Balkana u 20. veku”, dotle “folk” ili “narodno” nosi sa sobom probleme nastale suočavanjem sa pluralnim i izmešanim kulturnim nasleđem ovog prostora (Mevorah, 2016, 265–266, 273). Oni koji slušaju ovu muziku poistovećuju se sa njom kao faktorom okupljanja, dok popularnost izvođača iz Srbije narasta u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj. Time se uviđa da *turbo-folk* predstavlja (post)jugoslovensku pojavu, uprkos trenutnom diskursu “zvaničnog neprijateljstva” kod dela političkih i kulturnih elita (Archer, 2009, 4).

Muzika kod unutargrupnih podela ljudi u okviru gradske kulture ima određenu ulogu, smatraju stanovnici Sarajeva i Mostara. Dakle, ona ne mora samo spajati, već i razdvajati ljude. Naime, prilikom razgovora o tome koji faktori dele stanovništvo, izuzev etničkog, verskog, političkog i finansijskog, ljudi su isticali geografski (“starosedeoci” nasuprot “došljacima”) i

muzički kriterijum. Poslednja dva su za ovaj rad važni, jer su u određenoj vezi sa nekim od navedenih kriterijuma, a pokazuju da pojedinci o drugim ljudima imaju već izgrađene predstave pa čak i mišljenje, ne samo na osnovu porekla, već i muzike koju praktikuju ili slušaju. Još jednom se uviđa da muzika predstavlja i kulturnu pojavu, upravo zbog toga što povezuje određene ličnosti sa sistemom vrednosti određenog muzičkog žanra, grupe ili izvođača, govori o simbolici muzike i njenom značaju. Ovde se ne postavlja pitanje “proverljivosti” nečijih predstava, već toga u kojoj meri se ljudi služe tim predstavama promišljajući sopstveno sociokulturno okruženje (Ristivojević, 2013a, 442). Tako recimo u Sarajevu ljude koji slušaju *turbo-folk* muziku pojedini sagovornici smatraju “primitivcima”, “neprilagođenima” ili “papcima”, dok u Mostaru takvi ljudi uopšte nisu “raja” (deo društva), već “seljaci”. Podela na “raju” i “pappe” je nešto što je proizvoljno i zavisi od konkretne situacije, jer se granice između ova dva pojma menjaju. Prvi pojam se odnosi na grupu u smislu ekipe, društva, skupine ljudi sa kojom pojedinac može provoditi vreme u kafani, školi ili na poslu. Drugi pojam je prilično neodređen i podrazumeva one ljude koji se u gradu “ne znaju ni ponašati”, a kriterijum za to određuje “raja” (Šavija-Valha, 2000, 170-171). Narativi o muzici kod stanovnika Sarajeva i Mostara pokazuju da postoji jaz između onoga što oni pričaju da rade i šta zapravo rade. Kao što je određeni vid nostalgije bio izražavan putem *turbo-folka*, gde praćenje TV emisije *Zvezde Granda* predstavlja “beg od stvarnosti” i prevazilaženje “razlika”, tako je i osuda slušanja ove muzike prilikom noćnih izlazaka jedna od “nedoslednosti” u gradskoj kulturi. To ne znači da ljudi ove stvari rade namerno, već da one postoje u svakom kontekstu, pošto je ljudski život zbir različitih procesa i drugih sličnih delovanja.

Rokeri su, prema rečima mojih sagovornika, nešto što je kao društvena grupa “poniklo” u Sarajevu tokom vremena SFR Jugoslavije. Veliki broj muzičara i ljudi koji su ovu muziku slušali i uvažavali, iznedrila je ovaj grad kao vodeći muzički centar tadašnje države. Pored toga, za pojedine ljude kriterijum raspoznavanja “starog” od “novog” stanovništva, postao je upravo muzika, tj. njeno slušanje ili praktikovanje. Ispitanici nastoje da naprave distinkciju mi-oni upravo po tome ko voli i sluša kakvu muziku, tako bi se moglo reći da i ovde uočavamo

upravo jaz između tih stavova i praćenja pomenute emisije *Zvezde Granda*. Kada je u pitanju ovaj TV šou, oni žele da vide da li su neki mladi ljudi sa talentom zavredili pažnju žirija ili ne, sećajući se predašnjih vremena iz bivše države. S druge strane, kritiku usmeravaju ka “ostatku” njihovih sugrađana, koji su se doselili iz ostalih delova Bosne i Srbije u Sarajevo. Dok “pravi građani” (“raja”) slušaju *rock and roll* i spajaju se sa drugim takvim ljudima bilo kog etničkog i verskog zaleđa, dotle “primitivci” (“papci”) praktikuju slušanje *turbo-folk* muzike. Međutim, oba muzička žanra spajaju različite etničke grupe, jer primer iz Istočnog Sarajeva pokazuje određeni stepen međuetničke interakcije. Mostar ima sličnu situaciju po ovom pitanju, gde se ljudi koji slušaju *turbo-folk* označavaju kao “oni bez muzičkog ukusa”. S druge strane, u narativima o muzici najpre ovaj žanr zauzima određeno mesto, pa tek onda pomenute aktivnosti čelnika i članova Muzičkog centra Pavarotti i Mostar Rock School. Priča o etničkim, verskim i simboličkim podelama u gradu počinje sa noćnim klubovima, upravo zbog toga što oni koji ovde odlaze nisu “pravi Mostarci”. Dakle, neko ko je rođen u Mostaru se razlikuje od onih koji su “šljegli sa brda”, jer sluša *rock and roll* muziku zajedno sa sugrađanima iz redova drugih nacija. Doseljenička populacija praktikuje odlaske u noćne klubove gde se sluša *turbo-folk*, što je jedna od karakteristika “seljaka”, bez obzira na etničku pripadnost. Ovde takođe postoji određeni nivo interakcije između različitih naroda putem muzike, što drugi deo Mostaraca osuđuje i smatra “neprikladnim”. Međutim, gledanje emisije *Zvezde Granda* i u ovom slučaju se odvija upravo među ljudima koji kritikuju muzički žanr iz tog TV šoua, ali budući da ta praksa ostaje u privatnoj a ne javnoj sferi, onda za njih relacija mi-oni (p)ostaje legitimna.

Zaključak

Na osnovu etnografskih primera koji su izneti u vezi sa narativima o muzici, može se uvideti da stanovnici Sarajeva i Mostara pridaju muzici određeni kulturni značaj. To znači da muzika jeste jedan od elemenata gradske kulture. Dakle, narativi o muzici, odnosno ono što ljudi pričaju o praksama i događajima vezanim za muziku bilo kog žanra, za njih jeste

nešto što ima određeno kulturno značenje i važan je element svakodnevnog života. Rad je pružio određeni istraživački doprinos na polju proučavanja muzike iz ugla drugih disciplina, pre svega etnologije i antropologije. Štaviše, saradnja između nauka zainteresovanih za muziku može doneti drugačije perspektive i rezultate u kontekstu savremenih proučavanja ove teme. Etnološko i antropološko proučavanje muzike i mogućnosti za dalje povezivanje između disciplina, podstiču su za “bolje” razumevanje naše kulturne i društvene stvarnosti i tretiranje različitih pojava iz više uglova.

Reference

- Abot, H. P., 2009. *Uvod u teoriju proze*. Beograd: Službeni glasnik.
- Archer, R., 2009. *Paint me Black and Gold and Put me in a Frame: Turbofolk and Balkanist Discourse in (post)Yugoslav Cultural Space*. Magistarski rad. Budapest: Central European University.
- Dražeta, B., 2017a. *Intervju sa O.G.* [terenski dnevnik] Istočno Sarajevo, 25. oktobar 2017.
- Dražeta, B., 2017b. *Intervju sa R.P.* [terenski dnevnik] Mostar, 12. decembar 2017.
- Dražeta, B., 2017c. *Intervju sa G.S.* [terenski dnevnik] Mostar, 16. decembar 2017.
- Dražeta, B., 2018a. *Intervju sa Š.G.* [terenski dnevnik] Sarajevo, 25. mart 2018.
- Dražeta, B., 2018b. *Intervju sa L.N.* [terenski dnevnik] Sarajevo, 11. april 2018.
- Дражета, Б. и Гуја, З., 2018. Утицај музике на међуетничке односе становника Сарајева и Мостара. *Етноантрополошки проблеми*, 13(4), 899-925.
- Ђаповић, Л., 1995. Проблеми испитивања културе становљања у граду. *Гласник Етнографског института САНУ*, 44, 159-167.
- Иванова, Р., 2010. Терен у научним истраживањима етнолога. *Гласник Етнографског института САНУ*, 58(2), 9-15.
- Ковачевић, И., 2015. *Историја српске антропологије*. Београд: Одељење за етнологију и антропологију

- Филозофског факултета Универзитета у Београду и Досије студио.
- Mevorah, V., 2016. Turbo-folk – balkanizam, orijentalizam i drugost. *Kultura*, 151, 261-278.
- Павловић, А. С., 2016. *Свакодневни живот становника северне Косовске Митровице*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду.
- Ristivojević, M., 2011. Korelacija muzike i mesta na primeru beogradskog “novog talasa” u rokenrol muzici. *Etnoantropološki problemi*, 6(4), 931-947.
- Ristivojević, M., 2012a. Rokenrol kao lokalni muzički fenomen. *Etnoantropološki problemi*, 7(1), 213-233.
- Ristivojević, M., 2012b. Proučavanje muzike u antropologiji. *Etnoantropološki problemi*, 7(2), 471-486.
- Ristivojević, M., 2013a. Muzika kao kulturni fenomen. *Etnoantropološki problemi*, 7(2), 441-451.
- Ristivojević, M., 2013b. Rokenrol kao simbolički resurs. *Etnološko-antropološke sveske*, 21(n.s. 10), 129-142.
- Spasić, I., 2004. *Sociologija svakodnevnog života*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Šavija-Valha, N., 2000. Sarajevski duh – (etno)muzikološka skica. *Časopis za kritiku znanosti*, 28(200/201), 169-174.
- Vujović, S. i Petrović M., 2005. *Urbana sociologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Вучинић-Нешковић, В., 2013. *Методологија теренског истраживања у антропологији*. Београд: Српски генетолошки центар и Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.
- Златановић, С., 2010. Трансфер и контратрансфер у етнографским истраживањима. *Гласник Етнографског института САНУ*, 58(1), 129-139.

NARRATIVES ABOUT MUSIC IN THE CONTEMPORARY URBAN CULTURE OF SARAJEVO AND MOSTAR'S POPULATION

Bogdan Dražeta

Abstract: This paper will present some of the narratives about music in the contemporary urban culture of Sarajevo and Mostar. The data used was collected during fieldwork conducted in the period from October 2017 to January 2018, and intermittently between March and October 2018. The paper will use the perspective of other disciplines, primarily ethnology and anthropology, to contribute to the field of music research. The induction of a collaboration between specialities which have interest in music can merge differing perspectives and result in a contemporary study of this topic, and a “better” understanding of our cultural and social reality as well.

Keywords: narratives; music; Sarajevo; Mostar; Bosnia and Herzegovina.

Narrative, Contemporary, Urban culture, Music

The title of this paper ties in a number of terms that require further definition in order to frame and clarify the subject of the study. On the other hand, none of these definitions are “definitive”, since each can be modified and re-formulated depending on the individual research context. The first term, “narrative” is “the presentation of one or more events (...) real or fictional events through one or more narrators (whose presence is more or less visible), addressed to a person or group of

persons" (Abot, 2009, 361). It is, therefore, a representation of the story (and the indirect presentation of an event or series of events). In short, a narrative is any story with meaning; in this case, narratives about music are stories that people tell about practices and events related to music in any genre, which has a certain meaning for them. On a wider scale, these sayings have a certain symbolism within Sarajevo and Mostar's contemporary urban culture.

Before returning to the concept of urban culture, we will first explain what the term "contemporary" means. If we start with the former distinction between rural-urban, which has been present in ethnology and anthropology (and other disciplines) since their foundations, we will see that "contemporary" has emerged as something related to urban areas. Today, we know that we can also study contemporary culture in rural areas, although many researchers consider rural to be an unmodified value system. Urban culture as a concept is connected to the idea of the city, urban space, and urban lifestyle. Robert Ezra Park (1864–1944) was convinced that the city was not only the sum of its people and infrastructure, but "rather a state of mind, a body of customs and traditions, and of organized attitudes and sentiments that inhere in this tradition" (Park, 1967, cited in Vujović and Petrović, 2005, 78). Park was a member of the group of urban sociologists referred to as the "Chicago School", who studied urban entities in the early 20th century in the United States. One of his colleagues, Louis Wirth (1897–1952), would add that the city controls system processes because it contains important control centers (administrative, political, financial), and that urbanism is not only a process that attracts people to live in the city, but that our way of life is influenced by the city, whether we live in it or not. Urbanization thus "signifies the development of these factors" (Wirth, 1963, cited in Vujović and Petrović, 2005, 113). Some authors have indicated that during an examination of housing culture in the city, it may be more difficult to exactly determine this syntagm, unlike the housing culture in the village where the traditional way of living is present, influenced increasingly by the mentioned urban one (Đapović, 1995, 159–160). Thus we realize that the notion of urban culture or culture of the city is linked to the notion of city and the lifestyle associated with such an environment. For the purposes of this paper, we will

define urban culture as the system of values, attitudes, and behaviours of the inhabitants of an urban area, as well as its relationship to smaller rural areas who are economically, administratively and socially linked to the urban core and to the formal legal and symbolic framework of that city. The contemporary urban culture of Sarajevo and Mostar is this system of values, attitudes and behaviours, which have emerged on the basis of the populations' experience of living in these locations. The point is not to list the elements of culture that have created this setting, but rather to emphasize that the current experience of living among the population of these cities is a key factor in their understanding of its sociocultural environment and different processes.

The focal point of this paper is music. This concept has been observed in ethnology and anthropology as a cultural phenomenon and an important element of everyday life (Ristivojević, 2012b, 471-486). Since music is viewed as a general and specific cultural phenomenon, this indicates that there is an interconnection between it and people/culture. The result of these interactions is the (re)formation of different aspects of one's identity (individual, local, regional, etc.), and the conceptions that people have about each other. It actually means that in everyday life the concept of music has a double meaning. It is not only a cultural product, a sound space filled with meaning, but also "a sound space important in the formation of different aspects of identity" (Ristivojević, 2013a, 442). Thus, for instance, conceptions about someone are made simply because he or she listens to a certain type of music, which is actually the process of connecting a certain personality to an existing value system, ascribed to a particular music genre, group or performer. Music, then, is actually as much about the symbolism attached, which can point to different understandings of music in different cultures, i.e. systems of values, attitudes, and behaviors (Ristivojević, 2013a, 441-444). Therefore, the shown examples will be treated as part of one such system that we call urban culture.

It should be noted that the term "contemporary" refers to the current recorded attitudes of these cities' populations, as the research is, conditionally speaking, related to the "modern

period" (2017–2018). This concept is connected to everyday life, which has long been neglected as a term in academia. However, the redefinition of such categories, as well as some other academic orientations, brought this syntagm into focus, because now it is the intellectuals who create it, not the actors who relive it (Spasić, 2004, 9–10). The diversity is evident when one begins to address the everyday life, but most authors who have written about it have a common "understanding that he is synonymous with aspects in the sphere of privacy, leisure, reproduction or distribution" (Pavlović, 2016, 78). These phenomena and processes are repetitive and have their regularity. The aforementioned conceptual apparatus is related to this research, and is not general, which is important to mention and be aware of when shaping the collected data.

Research Methodology

The methodological framework of this paper involved conducting research in the urban context. This is also one of the many fields of study within ethnology and anthropology, which were focused from their beginnings on the rural environment and a description of cultural diversity. With the thematic and methodological reform of the discipline, research subjects have become urban landscapes and contemporary topics in general (Kovačević, 2015, 19–21). Thus this research based on the study of "everyday culture", is why ethnology and anthropology remain "actual and useful to society", more specifically, with "what is happening immediately around us" (Ivanova, 2010, 9). The data for this paper was collected during fieldwork from October 2017 to January 2018, as well as during several short stays between March and October 2018. The research was conducted in the urban areas of Sarajevo, East Sarajevo, and Mostar. Living in these cities, I had informal conversations with people of different cultural, social, economic and other backgrounds. Usually these conversations would take place in their homes, on the street, in cafes, restaurants, shopping malls, cultural institutions, while driving a car, on public transport, or at their job. Rather than using a questionnaire, all interviews were conducted according to the circumstances in which I found myself as

the researcher, and those of my informants. This method has proven efficient and effective on multiple occasions, precisely because people have expressed their views much more openly. This method is called an informal interview, which can take place with strangers, friends and acquaintances, as an integral or additional part of the observation or a formal interview. The method applies to all those conversations “resulting from the spontaneous exchange of information, apropos unplanned, in specific situations that opened the possibility for the researcher to obtain useful data” (Vučinić-Nešković, 2013, 169).

In addition to this method of collecting materials, the fieldwork also involved observation. This method is defined as “a research process that involves the activity (or practice) of recording facts and events which have been observed on that occasion, and make comments based on what has been observed” (Vučinić-Nešković, 2013, 113). Through observation, everyday life can be studied. There are two types of observation: focused and unfocused in the first, one observes a single scope of specific phenomena and processes. The second type involves “observing a wide range of subjects, therefore including all that the eye of the researcher can encompass in the center and on the outskirts of the event” (Vučinić-Nešković, 2013, 121). In this instance, it was not always clear which type of observation was used. Nonetheless, on a general level, this method was helpful when going to specific places in the public urban space, where the detailed music usage that had been discussed by the residents was explored. The participant observation method is where the researcher decides to what extent he or she will participate in the life of the studied community. In my case, I applied “full participation”, which means that the researcher almost entirely assumes the roles played by the informants. I lived with people with whom I simultaneously discussed these and other topics. However, because almost everyone knew I was examining them, i.e. that I was “on duty”, partial participant observation was also used (Vučinić-Nešković, 2013, 123-127). In ethnology and anthropology, it is advisable to use participant observation in short field visits, conducting conversations and observation, as well during any involvement in local community life (Zlatanović, 2010, 130). The listed methods made it possible to obtain the materials that will be discussed in the next section of the text.

Ethnography of Narratives about Music in Sarajevo and Mostar

The presentation of ethnographic examples, i.e. the data collected during fieldwork, relate to the narratives about music among the residents of Sarajevo and Mostar. These are the stories that people tell about practices and events related to music of any genre, which for them have a particular meaning. On a wider scale, these stories have a certain symbolism within the contemporary urban culture of Sarajevo and Mostar's population. This term has been already defined as a system of values, attitudes and behaviors, which are based on a population's current experience of living in certain locations: a key factor in their understanding of their own sociocultural environment and processes. Likewise, from the perspective of ethnology and anthropology, music is said to be a cultural phenomenon, which further points to its twofold importance in everyday life. It is not only a sound space filled with meaning, i.e. a cultural product, but also a sound space whose influence is significant in shaping different aspects of identity (Ristivojević, 2013a, 442). Hence, those who were interviewed had certain attitudes about their daily lives and other communities, and spoke about music directly. Hereby they added a certain symbolism to this concept, expressing different attitudes as an individual, social group, or culture. The process can, of course, be conducted in the opposite manner, since the influence of a wider system of values, attitudes and behaviors (the culture), is a mechanism that creates a sense of togetherness among individuals. In such a set process, narratives about music emerge as an integral part of the corpus within which the inhabitants of Sarajevo and Mostar identify at the local, regional or ethnic level, hence their cultural identity.

Likewise, music connects people of different backgrounds: cultural, social, economic, ethnic, and religious. The first example relates to a nightclub in East Sarajevo, named *Bahus*, where members of all ethnic groups would listen to mostly *turbo-folk* music. Even in the first informal conversations I had, people pointed out that this location is extremely popular for youth from Sarajevo because drinks are cheaper, parking is free, and there are always "great" musicians. According

to one informant, people gather when having “a good time”, thus one can find “a bunch of happy people having fun and loving *turbo-folk*” (Dražeta, 2017a). For some users, primarily Serb, this club is important in the process of (re)defining the urban identity of East Sarajevo. For Sarajevo residents, predominantly Bosniaks and Croats, this club has a good “atmosphere” and “energy”, and economically “it pays to go”. Music is certainly influential in the context of building a local identity, as it creates ideas about a place which are employed during daily music practices, social interactions, and other activities. When the human experience is expressed through music, it becomes a “product”, later pervaded with the meanings of its users, so that a city can be recognized because of a particular type of music, musical event, or other musical form (Ristivojević, 2012a, 214). Listening to *turbo-folk* music at the aforementioned nightclub leads to some people being identified with a particular location through music, which makes that place recognizable (Ristivojević, 2011, 932). During an on-site interview, a large number of East Sarajevo residents stated that, whether they liked it or not, it represented a peculiar “brand” of their city; this opinion was shared by the vast majority of Sarajevo’s inhabitants, who spoke about it as a part of the city, not a separate urban area.

The following example illustrates the connection between people of different ethnic and religious background, as found in Mostar. The existence of the Pavarotti Music Center and the Mostar Rock School is aimed at building a positive image of the city itself, with participants coming from the entire population of Mostar. An interviewee stated that at the first institution, music is a solution for connecting people, regardless of their “religious and ethnic background”. The role of the center is to remove barriers and break down the stereotypes of “labelling people in the family or school as others or different” (Dražeta, 2017b). This is not easy to do, the respondent said, adding that the overall goal is “to offer an alternative to existing divisions and, through music as a universal language, to develop empathy and love for the other” (Dražeta, 2017b). So the outcome is to create an environment where no one will be viewed “weird” because of their name, and even to tear down or redirect the divisions created in families and at

school, through music-making. This is exactly what our next interlocutor, one of the leaders of the Mostar Rock School who is also involved with the Pavarotti Center, emphasized. It is important to him that children “need to be separated from the fatal effects of *turbo-folk* music and to socialize with one another” (Dražeta, 2017c). Some students have complained that they cannot tell their parents who they were hanging out with, because they would then be forbid from going to music sections. That is why he thinks that music should be used to connect people through organizing concerts, studying, and practicing different genres of rock music, which would demonstrate the pointlessness of divisions. Although he is working on this goal, local politicians are disuniting people in the city, as do foreign politicians who “heat up bad relations, pretending to want everyone to live together again” (Dražeta and Guja, 2018, 917). Here, it can be seen that music and identity are inseparable, i.e. music actively participates in the population’s identification with their city. The feeling that they live in the same place, regardless of ethnic and/or religious background, is present in the narrative about practices tied with *rock and roll*. The global symbolism of it (rebellion, togetherness, urbanity) allows not only the construction of individual, but also local, identities (Ristivojević, 2013b, 129-131).

Examples of how music shapes our thoughts about everyday life relate to its influence on the daily routines of different people. The popular TV show *Grand Stars*, for example, represents a gathering place for people of all ethnic groups. The narratives of my informants in Sarajevo and Mostar said that there was a lack of this kind of “normality” in their daily lives, where people “are just having fun and don’t think about their worries or problems” (Dražeta, 2018a). While drinking coffee, commuting, waiting in line at the post office, making purchases, spending time in a public place, or other activities, there is a conversation about the current political situation. However, happiness arises when that topic is replaced with conversations about the young people in that singing competition: who won? When? Why? Who texted to vote for whom? One informant noted that his parents, born just after World War Two, like to watch this show on television because it reminds them of Yugoslavia (Dražeta, 2018b). The formation of

attitudes about the daily routine of the interviewees (Sarajevo and Mostar residents) is achieved via music and its symbolic significance for their system of values, attitudes and behaviors. These people's experiences are based on the "indivisibility" of *turbo-folk* music, i.e. viewing it as the common cultural heritage of all nations who were once former Yugoslav republics. This sentiment is also expressed through nostalgic narratives. Although we have seen that some respondents consider this genre to be "degrading", other interviewees are of a completely opposite opinion, believing that it will restore "normal" interpersonal relationships, as they were before the 1992–1995 war. The *turbo-folk* music genre arose from the transition of folk music from rural to urban places. Since the 1980s, *turbo-folk* (or *techno-folk*) has been synonymous with music characterized by "challenge", "speed" and "fearlessness". Yet, it is both "folk" and "populist". While the adjective "turbo" is actually "an indicator of the European identity of the Balkans in the twentieth century", "folk" carries with it the problems created by the pluralistic and blended cultural heritage of this area (Mevorah, 2016, 265–266, 273). Those who listen to this music identify it as a gathering factor, and the popularity of performers from Serbia is increasing in Bosnia-Herzegovina and the Republic of Croatia. This suggests a recognition that *turbo-folk* represents a post-Yugoslav phenomenon, despite the current discourse of "official hostility" on the part of the political and cultural elites (Archer, 2009, 4).

Sarajevo and Mostar residents consider music to have a certain role in the intragroup divisions of people within the urban culture. Hence it not only merges, but also separates people. When discussing what factors divide the population (in addition to ethnic, religious, political or financial), people have emphasized geography ("locals" versus "newcomers") and music. These last two are important for this paper, because they are tied with some of the listed criteria, and show that individuals have already developed pre-concieved notions and even opinions about other people not only on the basis of their origin, but also of the music they listen to or practice. Once again, it is recognized that music is a cultural phenomenon, precisely because it bonds individuals to the value system of a particular music genre, group, or performer. Here the question

is not the “verifiability” of one’s conceptions, but the extent to which people use those conceptions to re-think their own sociocultural environment (Ristivojević, 2013a, 442). In Sarajevo, for instance, people who listen to *turbo-folk* are considered by some informants to be “primitive”, “unadapted” or “hoofs” [papci]. In Mostar, such people are not “part of society” [raja] at all, but “peasants”. The division into “part of society” and “hoofs” is arbitrary and depends on the particular situation, since the boundaries between the two concepts change. The first term refers to a crew, society, or group of people with whom an individual can spend time in a tavern, school or at work. The second concept is rather vague and involves those who “do not know how to behave” in the city, and the criterion for this is determined by their being “part of society” (Šavija-Valha, 2000, 170-171). Narratives about music among residents of Sarajevo and Mostar show that there is a gap between how they describe their actions, and what they actually do. Just as a certain kind of nostalgia was expressed through *turbo-folk*, where watching the TV show *Grand Stars* is an “escape from reality” and overcomes “differences”, the judgement behind listening to this music at nightclubs is one of the “inconsistencies” in urban culture. This is not to say that people do so intentionally, but that these judgements and inconsistencies exist in every context, since human life is the sum of different gaps and other similar actions.

Rockers are, according to my interviewees, something that “emerged” as a social group in Sarajevo in SFR Yugoslavia. The great number of musicians and people who listened to, and appreciated, this music made this city the leading music center of the country at that time. For some people, the criterion for recognizing the “old” from the “new” population became music, i.e. listening to or practicing it. Informants tend to produce the “us” vs. “them” dichotomy exactly through who loves and listens to which type of music; thus, it could be said that here too we are noticing a gap between those attitudes and the *Grand Stars* show. When it comes to this broadcast, viewers want to see if some young talented people have deserved the jury’s attention or not, while remembering moments in the former state. On the other hand, criticism is directed to the “rest” of their fellow citizens who have migrated from other parts of Bosnia and Serbia to Sarajevo. While “real citizens” listen to *rock and*

roll and connect with other such people of any ethnic and religious background, “primitives” practice and listen to *turbo-folk*. However, both music genres bring together different ethnic groups, creating a certain degree of interethnic interaction, as seen in the example from East Sarajevo. Mostar is in a similar situation in this regard, where people who listen to *turbo-folk* are marked as “those without musical taste”. On the other hand, in the narratives about music, this genre comes up first, and is then followed by the activities of leaders and members of the Pavarotti Music Center and the Mostar Rock School. The story of ethnic, religious and symbolic divisions in the city begins with nightclubs, precisely because those who spend time here are not “true Mostarians”. Hence someone who was born in Mostar listens to *rock and roll* along with fellow citizens of other nations, and differentiates from those who “came down from the hill”. The immigrant population practices going out to nightclubs and listening to *turbo-folk*, which is one of the characteristics of “peasants”, regardless of ethnicity. This represents a certain level of interethnic interaction through music, which is judged and considered “inappropriate” by other Mostarians. Watching the *Grand Stars* is done by the same people who criticize the music genre from that TV show, but since that practice remains in the private, not the public sphere, the “us” vs. “them” mentality remains legitimate in their eyes.

Conclusion

Based on ethnographic examples tied with narratives about music, it can be determined that residents of Sarajevo and Mostar attach a particular cultural significance to music. The implication is that music is an element of the urban culture. Therefore, narratives about music, or what people say regarding practices and events related to music of any genre, have a certain cultural meaning for them and are an important element of everyday life. This paper contributed to the field of music research from the perspective of other disciplines, primarily ethnology and anthropology. Moreover, the collaboration between fields with an interest in music can bring differing perspectives and results in the context of contemporary studies of this topic. Ethnological and

anthropological research on music and opportunities for further interdisciplinary connections are the inducement for a “better” understanding of our cultural and social reality, and the treatment of different concepts from multiple angles.

References

- Abot, H. P., 2009. *Uvod u teoriju proze*. Beograd: Službeni glasnik.
- Archer, R., 2009. *Paint me Black and Gold and Put me in a Frame: Turbofolk and Balkanist Discourse in (post)Yugoslav Cultural Space*. Master's thesis. Budapest: Central European University.
- Dražeta, B., 2017a. *Interview with O.G.* [fieldwork diary] East Sarajevo, 25 October 2017.
- Dražeta, B., 2017b. *Interview with R.P.* [fieldwork diary] Mostar, 12 December 2017.
- Dražeta, B., 2017c. *Interview with G.S.* [fieldwork diary] Mostar, 16 December 2017.
- Dražeta, B., 2018a. *Interview with Š.G.* [fieldwork diary] Sarajevo, 25 March 2018.
- Dražeta, B., 2018b. *Interview with L.N.* [fieldwork diary] Sarajevo, 11 April 2018.
- Dražeta, B. and Guja, Z., 2018. Uticaj muzike na međuetničke odnose stanovnika Sarajeva i Mostara. [cyr.] *Etnoantropološki problemi*, 13(4), 899-925.
- Đapović, L., 1995. Problemi ispitivanja kulture stanovanja u gradu. [cyr.] *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 44, 159-167.
- Ivanova, R., 2010. Teren u naučnim istraživanjima etnologa. [cyr.] *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 58(2), 9-15.
- Kovačević, I., 2015. *Istorija srpske antropologije*. [cyr.] Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Dossje studio.
- Mevorah, V., 2016. Turbo-folk – balkanizam, orijentalizam i drugost. *Kultura*, 151, 261-278.
- Pavlović, A. S., 2016. *Svakodnevni život stanovnika severne Kosovske Mitrovice*. [cyr.] Ph. D. Univerzitet u Beogradu.

- Ristivojević, M., 2011. Korelacija muzike i mesta na primeru beogradskog “novog talasa” u rokenrol muzici. *Etnoantropološki problemi*, 6(4), 931-947.
- Ristivojević, M., 2012a. Rokenrol kao lokalni muzički fenomen. *Etnoantropološki problemi*, 7(1), 213-233.
- Ristivojević, M., 2012b. Proučavanje muzike u antropologiji. *Etnoantropološki problemi*, 7(2), 471-486.
- Ristivojević, M., 2013a. Muzika kao kulturni fenomen. *Etnoantropološki problemi*, 7(2), 441-451.
- Ristivojević, M., 2013b. Rokenrol kao simbolički resurs. *Etnološko-antropološke sveske*, 21(n.s. 10), 129-142.
- Spasić, I., 2004. *Sociologija svakodnevnog života*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Šavija-Valha, N., 2000. Sarajevski duh – (etno)muzikološka skica. *Časopis za kritiko znanosti*, 28(200/201), 169-174.
- Vujović, S. and Petrović, M., 2005. *Urbana sociologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Vučinić-Nešković, V., 2013. *Metodologija terenskog istraživanja u antropologiji*. [cyr.] Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Zlatanović, S., 2010. Transfer i kontratransfer u etnografskim istraživanjima. [cyr.] *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 58(1), 129-139.